

Motyw środowiska naturalnego w repertuarze pieśniowym Kościoła Staroka- tolickiego Mariawitów w RP²

Environmental Theme in the Hymn Repertoire of the Old Catholic Mariavite Church in the Republic of Poland

Słowa kluczowe: pieśń kościelna, śpiewnik, Kościół Starokatolicki Mariawitów, środowisko naturalne, modlitwa o ochronę Stworzenia.

Key words: hymn, hymnbook, Old Catholic Mariavite Church, natural environment, prayer for the care of Creation

Streszczenie

Niniejszy artykuł porusza kwestię obecności motywu środowiska naturalnego w pieśniach kościelnych śpiewanych przez wiernych Kościoła Starokatolickiego Mariawitów w RP. Autor dokonuje najpierw krótkiej charakterystyki repertuaru pieśni kościelnych tego wyznania, na podstawie śpiewników wydawanych przez Kościół lub z wyraźnym poparciem jego władz. Następnie wskazuje ożywione i nieożywione elementy ziemskiej przyrody obecne w tekstach badanych pieśni. Podjęta jest także próba klasyfikacji funkcji, które mogą być pełnione w pieśniach przez te elementy.

Abstract

This article discusses the presence of the environment as a theme in hymns sung by worshippers of the Old Catholic Mariavite Church in Republic of Poland. Firstly, author gives a short description of those confession hymn's

¹ Mgr Bartłomiej Słojewski, doktorant Wydziału Teologicznego Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie.

² Artykuł powstał w oparciu o referat pod tym samym tytułem, wygłoszony przez autora dn. 5.11.2020 na Międzynarodowej e-Konferencji Naukowej „Ekoteologicznie – Chrześcijanie wobec wyzwań”.

repertoire on the basis of hymnbooks published by the Church or with a significant endorsement of its episcopacy. He then points out the biotic and abiotic components of Earth's natural environment existing in the texts of analyzed hymns. This is followed by an attempt to classify the functions that these elements could perform in the hymns

Wydarzenia ostatnich lat: postępujące zmiany klimatu, zagrożenie istnienia wielu gatunków i całych ekosystemów – zostały dostrzeżone jako poważny problem i wyzwanie XXI wieku przez wiele wspólnot wyznaniowych, w tym także przez Kościół Starokatolicki Mariawitów w RP. Mariawici, razem z wiernymi innych Kościołów Polskiej Rady Ekumenicznej, przyłączyli się do „Apelu Kościołów w Polsce o ochronę stworzenia”, sygnowanego dnia 16 stycznia 2013 roku (Konferencja Episkopatu Polski 2013, 125-128). Począwszy od 2017 roku ogrody mariawickiej Świątyni Miłosierdzia i Miłości w Płocku gościły wyznawców płockich katolików, mariawitów, prawosławnych i luteran na modlitwie w ramach obchodów Ekumenicznego Święta Stworzenia³. W 2020 roku wydarzenie to nie mogło się odbyć ze względu na wszechobecną pandemię wirusa SARS-CoV-2 (Przedstawiciele Kościołów żyjących w Płocku 2020, 183).

Modlitwa o stworzenie może być obecna nie tylko w adoracyjnych rozmyślaniach czy medytacjach, ale także w śpiewach religijnych. W niniejszym tekście zostanie prześledzony repertuar pieśni kościelnych, z którego korzystali wierni Kościoła Starokatolickiego Mariawitów na przestrzeni ponad stu lat od jego powstania i wskazane obecne w nim motywy związane ze środowiskiem naturalnym, jego pochwałą oraz prośbą o jego zachowanie lub przemianę.

³ Relacje z kolejnych edycji tego wydarzenia zamieszczane są w numerach czasopisma „Mariawita” („Płockie Ekumeniczne Obchody Święta Stworzenia” 2017, 8; Babi 2018, 3-4; MRW 2019, 22).

1. Charakterystyka repertuaru pieśni kościelnych objętych badaniem

Na początku należy poświęcić chwilę uwagi samemu pojęciu pieśni kościelnej i możliwościom jego rozumienia w sferze Kościoła Starokatolickiego Mariawitów w RP. W publikacjach z kręgu tego wyznania prawie nieobecna jest refleksja nad problematyką uściślenia znaczenia tego oraz innych bliskoznacznych terminów, np. piosenki religijnej czy pieśni liturgicznej. Nieliczne i jedynie ogólnikowe próby dokonania rozgraniczeń semantycznych między niektórymi pokrewnymi sobie określeniami podejmowali m.in. Józef Śledziwski (Śledziwski 1913b, 609-610) oraz Stanisław Jałosiński (Jałosiński 1999, 19). Tematyka pieśni kościelnych poruszana jest także we fragmentach książek ks. Tomasza Dariusza Mamesa (Mames 2009, 181-183; Mames 2015, 72-76). Chociaż pojawiają się w nich takie określenia jak 'liturgiczna pieśń mariawicka', 'pieśń kościelna' czy 'pieśń religijna', autor nie ma na celu wyznaczania granic semantycznych między nimi, ale dokonanie skrótowego przeglądu historii życia muzycznego Kościoła Starokatolickiego Mariawitów i dorobku kompozytorskiego jego wyznawców.

W związku z brakiem jednoznacznej definicji pojęcia 'pieśń kościelna' w publikacjach mariawickich, odwołamy się do badań prof. Bolesława Bartkowskiego, który w monografii „Polskie śpiewy religijne w żywej tradycji” dokonuje typologii śpiewów religijnych w oparciu o rozumienie tego pojęcia w perspektywie historycznej oraz konfesyjnej, biorąc pod uwagę autorów rzymskokatolickich oraz protestantów (Bartkowski 1987, 12-24). W pierwszej kolejności podaje on następującą definicję: „Pieśnią jest utwór wokalny jedno- lub wielogłosowy o budowie zwrotkowej; każda kolejna strofa wykonywana jest na tę samą melodię” (Bartkowski 1987, 12). Jednocześnie zwraca uwagę na istnienie formy pieśni przekomponowanej, w której kolejne strofy mają różne melodie, przy czym zaznacza, że stanowią one margines w twórczości ludowej. Obszar terminu 'pieśń' zostaje zatem zawężony poprzez cechę stroficzności, a w jego obręb nie wchodzi inne śpiewy religijne, takie

jak „psalmodia, recytatyw, formy cykliczne, litanijne i in.” (Bartkowski 1987, 12). Następnie prof. Bartkowski skupia się nad zakresem pojęciowym przydawek precyzujących terminy: śpiew i pieśń. Są nimi określenia: religijny, kościelny, liturgiczny i pozakościelny. Z punktu widzenia tematu niniejszego tekstu, najbardziej interesującym będzie określenie ‘pieśni kościelnej’, gdyż najlepiej oddaje ono aspekt konfesyjności, tj. istnienia pewnego zbioru pieśni w tradycji kulturowej danej wspólnoty wyznaniowej. W oparciu o rozumienie tego terminu m.in. przez Konrada Amelna, Wilhelma Bäumkera, Michaela Härtinga i Karola Mrowca, prof. Bartkowski wyznacza 6 cech, dzięki którym można określić daną pieśń lub inny śpiew jako kościelną. Są nimi:

1. tekst religijny w języku narodowym, 2. zastosowanie w służbie bożej i nabożeństwach (co nie jest równoznaczne z liturgią) odprawianych w kościele lub poza kościołem, 3. zbiorowe (wspólne) wykonywanie przez wiernych, co zakłada odpowiednio prostą melodię, ponadto 4. zamieszczany bywa w śpiewnikach kościelnych i innych zbiorach pieśni (zwanych dalej «nabożnymi»), oraz posiada 5. milczącą lub wyraźną aprobatę władz kościelnych, i 6. opinię wykonawców uznających pieśń za kościelną (Bartkowski 1987, 20).

Ze względu na to, że prof. Bartkowski opisuje tutaj przydawkę ‘kościelny’, celowo nie wskazując odniesienia do konkretnego pojęcia ‘pieśń’ lub ‘śpiew’, aby ograniczyć się wyłącznie do perspektywy pierwszego z nich, zasadnym wydaje się dodanie jeszcze siódmej kategorii, która takiej dyferencji dokona, a mianowicie wspomnianej przez niego na samym początku rozważań stroficzności wyróżniającej formę pieśni spośród innych śpiewów. Spróbujmy teraz przełożyć tych 7 kryteriów na realia Kościoła Starokatolickiego Mariawitów:

Ad. 1. Od 16 stycznia 1907 r. (Kowalski 1907a, 37) wszystkie nabożeństwa oprócz mszy św., a od Wielkanocy 1908 r. także msza św. (Kowalski 1908, 113) sprawowane są wyłącznie w językach narodowych⁴.

⁴ Wprowadzenie języka narodowego do większości nabożeństw uregulowane było

Konsekwencją tego jest delatynizacja tekstów liturgicznych, ograniczenie się do mowy rozumianej przez lud także w pieśniach kościelnych oraz zaniechanie śpiewów łacińskich lub wykonywanie ich w tłumaczeniu na języki narodowe.

Ad. 2. Pieśń kościelna towarzyszy wyznawcom mariawityzmu podczas mszy świętych, procesji, adoracji Przenajświętszego Sakramentu i innych form pobożności ludowej, a także przy różnych spotkaniach modlitewnych.

Ad. 3. Podczas nabożeństw, pieśni wykonuje zazwyczaj ogół zgromadzonych. Zdarza się jednak, że jeżeli na mszy św. obecny jest chór śpiewający na kilka głosów, większość utworów wykonuje tylko zespół śpiewaków. W przypadku pieśni, partytury mariawickie przewidują jednak wyłącznie proste harmonizacje na cztery głosy (zob. np. Jałosiński 1984), zatem nawet przewodnictwo chóru nie wyklucza równoczesnej realizacji partii sopranu przez pozostałych wiernych.

Ad. 4. W łonie Kościoła Starokatolickiego Mariawitów powstawały i powstają różne śpiewniki zawierające, w zależności od swojego przeznaczenia, mniejszy lub większy zasób pieśni. W ich obrębie zawarte są czasem pieśni mogące uchodzić za pozakościelne – takie utwory posiadają jednak odpowiednią adnotację lub umieszczone są w osobnej

najpierw Rozporządzeniem Ministra Generalnego Związku Maryawitów Nieustającej Adoracji Ublągania (Kowalski 1907a, 39), a ostatecznie usankcjonowane i poszerzone także o obrzędy Mszy św. w postanowieniach I Kapituły Generalnej Kapłanów Maryawitów, która odbyła się 10 października 1907 roku w kaplicy mariawickiej przy ul. Inżynierskiej 5 w Warszawie (Kowalski 1907b, 329.331). Zamiarem kapłanów było stosowanie języka polskiego w Mszy św. we wszystkich parafiach już od Pasterki 1907 roku, jednak w wyniku różnych trudności nie było możliwe wydrukowanie Mszału na czas. Pierwsza Msza św. w języku polskim odprawiona została istotnie 25 grudnia tegoż roku w Kaplicy Sióstr Mariawitek w Płocku i od tamtej pory stale była tam tak sprawowana (Kowalski 1907c, 405), jednak rozszerzenie tej praktyki na wszystkie parafie dokonało się dopiero w Wielkanoc 1908 roku (Kowalski 1908, 113). Sukcesywnie wprowadzono do użytku także język litewski (od 18.06.1908), łotewski i ukraiński (Mames 2009, 177), a także węgierski – od 22.01.1939 (Przysiecki 1939, 94) i inne.

grupie, tytułowanej np. jako „piosenki religijne” (Mames 2011, 74) czy „kolędy ucieszne – nie do śpiewu kościelnego” (Kowalski 1925, 555).

Ad. 5. W Kościele nie działała nigdy żadna specjalna komisja dopuszczająca utwory do użytku liturgicznego (Jałosiński 1999, 19). Można jednak uznać, że milczącą aprobatę posiadają pieśni zawarte w oficjalnych modlitewnikach wydawanych przez Kościół oraz w innych drukach publikowanych za zgodą i we współpracy z jego władzami. W celu uzupełnienia lub poszerzenia tego repertuaru pieśniowego, w niektórych parafiach Kościoła, wydawane są śpiewniki służące danej społeczności parafialnej (np. Babi et al. 2012, 2). W niektórych placówkach, np. w Cegłowie, Nowej Sobótce, Płocku czy Żarnówce, obecne są też pokazne zbiory muzyczne, tworzone przez organistów i przeznaczone dla chórów, a ich zawartość znacznie wykracza poza zasób śpiewników ogólnokościelnych. Pieśni zawarte wyłącznie w drukach przeznaczonych do użytku wiernych pojedynczych parafii należy jednak odrzucić, gdyż nie stanowią one repertuaru powszechnie dostępnego dla wszystkich wyznawców Kościoła Starokatolickiego Mariawitów w RP – czy to aktualnego, czy też przeszłego.

Ad. 6. Nie istnieją wspólnie wypracowane przez mariawitów opinie, które klasyfikowałyby dane utwory jako pieśni lub inne śpiewy. Czynnikiem ten jest zatem uzależniony od indywidualnych osądów wiernych.

Ad. 7. Oprócz utworów umieszczanych w śpiewnikach mariawickich w grupie pieśni kościelnych, cechę stroficzności wykazują także śpiewy wchodzące w skład niektórych nabożeństw: gorzkich żali, drogi krzyżowej, godzinek o NMP oraz o męce eucharystycznej, różańca o NMP oraz o Najświętszym Imieniu Jezus. Mimo że poszczególne strofy przedzielane są modlitwami i mogą posiadać własne podtytuły, to jednak stanowią integralną całość ujętą w formę paraliturgiczną, przez co można traktować ogół śpiewów danego nabożeństwa jako jedną pieśń kościelną. Do tego terminu można także przyporządkować większość hymnów liturgicznych, z wyjątkiem utworów niewykazujących

wyraźnej, regularnej strofiki, np. „Hymnu Anielskiego” czy „Ciebie Boga chwalimy”.

Przyjąwszy tak rozumiane kryteria, termin pieśni kościelnej zastosowany zostanie do utworów stroficznych zawartych w siedmiu publikacjach (niektóre w kilku wydaniach) powszechnych dla obecnych i minionych pokoleń wyznawców Kościoła Starokatolickiego Mariawitów w RP. Są nimi: księgi liturgiczne – 1. „Mszał eucharystyczny dla kapłanów mariawitów” (*Mszał eucharystyczny...* 1929)⁵, 2. „Brewiarz Eucharystyczny”⁶ (*Brewiarz eucharystyczny...* 1923) i 3. „Rytuał Maryawicki” (Kowalski 1926); książeczki do nabożeństwa dla wiernych – 4. „Brewiarzyk mariawicki” (*Brewiarzyk mariawicki...* 1916; Kowalski 1925; *Brewiarzyk mariawicki...* 1957; *Brewiarzyk mariawicki...* 1988; *Brewiarzyk mariawicki...* 2001)⁷ oraz śpiewniki z pieśniami kościelnymi – 5. „Zbiór Pieśni religijnych” (*Zbiór pieśni religijnych* 1907; *Zbiór pieśni religijnych* 1913)⁸, 6. „Śpiewajcie Panu pieśń nową: Śpiewnik Kościoła

⁵ „Mszał Eucharystyczny” drukowany był od roku 1907, a uzupełniony i wydany ostatecznie w Płocku w 1929 r. Obecne są w nim m.in. sekwencje mszalne oraz hymny i pieśni towarzyszące procesjom w najważniejsze święta, tj. Wielki Czwartek, Wielki Piątek, Niedziela Wielkanocna i Boże Ciało.

⁶ Chociaż we wstępie do tej księgi zapowiadano trzy części oraz dodatek (*Brewiarz Eucharystyczny...* 1923, 8-9), wydana została jedynie pierwsza część – Psalterz Dawidowy. Księga przeznaczona była dla osób duchownych, jednak zawarte w niej hymny godzin liturgicznych na cały tydzień powielane są w śpiewnikach przeznaczonych dla ludu jako pieśni kościelne.

⁷ Od początku istnienia Kościoła Mariawitów ukazało się 7 wydań „Brewiarzyka”. W niniejszym tekście oparto się na wydaniach: II – z 1916 r., z 1925 r. (bez numeru), V – z 1957 r., VI – z 1988 r., VII – z 2001 r. (wznowione w 2005 r.). W czasopiśmie „Mariawita” przedstawione są też strony tytułowe dwóch pozostałych edycji – z 1916 roku (bez adnotacji „wydanie drugie”, oraz „Bóg moją miłością” z 1927 r. („Nowe wydanie Brewiarzyka Mariawickiego” 2001, 8). S. Rybak wskazuje jeszcze na istnienie wydania z 1926 r. (Rybak 2011, 228), jednak niepewne jest, czy chodzi o osobną edycję, czy tylko wznowienie tej z 1925 r.

⁸ Prasa mariawicka potwierdza istnienie jedynie dwóch wydań tego zbioru („Nowe wydanie Brewiarzyka Mariawickiego” 2001, 8, „Korespondencja” 2002, 44). Wydanie z 1913 r. promowane jest przez „Wiadomości Maryawickie” pod nazwą „Śpiewnik

Starokatolickiego Mariawitów”⁹ (Jałosiński 1993; Jałosiński 1994a i Jałosiński 1994b), 7. „Gdy idziemy poprzez świat, chwalmy Boga, bo Bóg kocha nas”¹⁰ (Jaworska 2005; Mames 2011).

W pierwszych trzech księgach obecne są przede wszystkim hymny liturgiczne posiadające formę pieśni zwrotkowej. Najmniej jest ich w „Rytuale Maryawickim” – jedynie trzy, przeznaczone na obrzęd ślubny oraz zakończenie ceremonii pogrzebu małych dzieci i dorosłych. „Mszał eucharystyczny...” przewiduje 6 sekwencji mszalnych oraz hymny i pieśni związane z procesjami w Wielkim Tygodniu, wielkanocną i Bożego Ciała. W „Brewiarzu Eucharystycznym...” powtórzonych jest kilka hymnów z „Mszału Eucharystycznego...”. Niektóre z nich, jak np. „Chwal Syonie Zbawiciela”, rozbite są na dwa, z osobnymi doksologiami (*Brewiarz Eucharystyczny* 1923, 41-42.47-48). Hymnami, które nie powtarzają się w „Mszału Eucharystycznym...”, są: „O miłosierny Boże” – na Godzinę Trzecią, „O Maryjo, niebios Pani” – z Jutrzni na Sobotę, „Boże Wieczny niepojęty” – z Jutrzni na Niedzielę (*Brewiarz Eucharystyczny* 1923, 76.209-210.305). W przypadku „Brewiarzyka mariawickiego” obserwowalny jest wzrost liczby pieśni wraz z kolejnymi wydaniem. Stosunkowo niewielka ich liczba w wydaniu z 1916 r. (37 pieśni) może być spowodowana istnieniem równoległego „Zbioru pieśni religijnych”. W „Brewiarzyku mariawickim” z 1925 roku jest już 100 pieśni, a w najnowszym – z 2001 r. – aż 200, a część z nich to nowsze utwory rzymskokatolickie (np. „Panie przebacz nam”) lub tradycyjnie protestanckie (np. „Święta miłość Jezusowa”). Spośród pozostałych

religijny” (Krakiewicz 1913, 395).

⁹ Zbiór ten nie został wydany przez wydawnictwa kościelne, ale własnym nakładem zasłużonego dla mariawickiego życia muzycznego organisty Stanisława Jałosińskiego z Łodzi. Uzyskał on jednak poparcie biskupów M. Zdzisława Jaworskiego i M. Romana Nowaka oraz innych organistów (Jałosiński 1994b, 2). Odsyła do niego także VII wydanie „Brewiarzyka mariawickiego” (*Brewiarzyk mariawicki...* 2001, 480).

¹⁰ Śpiewniczek ten przeznaczony jest przede wszystkim dla dzieci i młodzieży. W przypadku tej pozycji pod uwagę biorę utwory umieszczone w kategoriach pieśni liturgicznych oraz *stricte* mariawickich – o św. Marii Franciszce Kozłowskiej.

publikacji najobszerniejszą jest śpiewnik S. Jałosińskiego (247 pieśni). Dużo mniej pieśni, mogących uchodzić za kościelne, zawierają oba wydania śpiewniczka „Gdy idziemy poprzez świat...”: pierwsze – 41, drugie – 45. Biorąc pod uwagę wszystkie śpiewniki, możemy mówić łącznie o 337 pieśniach kościelnych.

Utworami zawartymi w omawianym repertuarze są m.in.: najstarsze pieśni polskie, takie jak „Zdrów bądź Królu Anielski”, „Chrystus zmartwychwstan jest”, „Przez Twoje święte zmartwychpowstanie” oraz pieśni tradycyjne pochodzące z XIX-wiecznych śpiewników rzymskokatolickich – „Śpiewnika Kościelnego” ks. Michała Marcina Mioduszelewskiego (Mioduszelewski 1838) czy „Śpiewniczka...” ks. Jana Siedleckiego (Siedlecki 1895 i inne wydania). Pojawiają się też pieśni pochodzące z nowszych śpiewników rzymskokatolickich, m.in. „Śpiewnika parafialnego” Feliksa Rączkowskiego (Rączkowski 1988), ze zbiorów protestanckich (np. *Harfa Syjońska* 1965), starokatolickich, w tym „Śpiewnik Polsko-Narodowego Kościoła Katolickiego” (Bończak 1942) oraz same źródła mariawickie – głównie rękopisy autorstwa s. M. Salomei Elszyk (Jałosiński 1993, 1).

2. Elementy ziemskiej przyrody obecne w analizowanych pieśniach kościelnych.

Pieśni stosowane w Kościele Starokatolickim Mariawitów, opisując Boskie stworzenie, czyli cały wszechświat otaczający człowieka, nie ograniczają się oczywiście do planety Ziemi. W niniejszym punkcie ograniczono się jednak do sfery, z którą człowiek w istotny sposób oddziałuje i którą sam może kształtować, prowadząc do jej rozwoju lub działając na jej szkodę. Pominięto zatem wszystkie pojęcia związane z przestrzenią pozaziemską, czyli słońcem, księżycem, gwiazdami itp., z samym człowiekiem i nieożywionymi dziełami jego rąk, a także z miejscami przebywania dusz zmarłych – niebem, czyśćcem i piekłem.

W warstwie tekstowej omawianego repertuaru, spośród czynników nieożywionych tak rozumianej ekosfery, można wyróżnić dwie grupy:

elementy przestrzeni ziemskiej jako miejsca życia człowieka oraz procesy wyrażające ich aktywność. W zakresie pojęciowym przestrzeni ziemskiej, na pierwszym miejscu należy wyróżnić samo słowo 'ziemia', które w tej formie albo jako przymiotnik 'ziemski' użyty jest w różnych znaczeniach łącznie aż 168 razy. Słowo to zastępowane jest także synonimami miejsca życia doczesnego: dziewięciokrotnie pojawia się sformułowanie 'niskości', pięciokrotnie – 'padół'. Oprócz tego, występują określenia przedstawiające ukształtowanie terenu, takie jak 'dolina' (17 razy), 'góra' (17), 'grota' (4) i pojedynczo przywołane: 'jaskinia', 'pagórek', 'wzgórze', 'wyzyna', 'wyspa'. Słowu 'góra' może towarzyszyć (lub występować samodzielnie) nazwa konkretnego wzniesienia w Jerozolimie: 'Syjonu' (11), 'Golgoty' (5)/'Kalwarii' (6). O ile jednak 'Golgota' użyta jest wyłącznie w znaczeniu dosłownym, o tyle 'Syjon' stosuje się jako metaforę samego miasta lub miejsca przebywania Boga. Poza tym, w pieśniach wskazywane są obiekty powierzchni ziemi, np.: 'skała' (16), 'kamień' (11), 'głaz' (3), 'pustynia' (3), 'pył' (2) i 'piasek' (1).

Spośród elementów atmosfery wymieniane są 'chmury' (12 razy) i ich synonim – 'obłoki' (12 razy), natomiast samo 'powietrze' wspomniane jest czterokrotnie. Elementami hydrosfery obecnymi w pieśniach są: 'zdroje' (40), 'morza' (17 razy, a z przymiotnikiem 'morski' łącznie 41 razy), 'woda' (28), 'źródła' (28), 'strumienie' (13), 'krynice' (11), 'potoki' (8), 'rzeki' (3), 'toń' (3), 'łód' (2), 'ocean' (1). W pieśni pt. „Świątynia”¹¹ dwukrotnie użyta jest nazwa własna rzeki Wisły, płynącej u stóp wzgórza, na którym wznosi się katedra mariawicka w Płocku (Jaworska 2005, 70).

Procesy określające aktywność środowiska naturalnego to przede wszystkim zjawiska meteorologiczne. W badanym zbiorze pieśni wymieniane są opady atmosferyczne takie jak: 'rosa' (9), 'deszcz' (5), 'śnieg' (2), 'grad' (1) oraz towarzyszące im zjawiska: 'burzy' (4), 'nawałnicy' (1),

¹¹ Melodia utworu „Świątynia” zaczerpnięta jest z rosyjskiej pieśni „Wołga, Wołga” napisanej w 1883 przez Dmitrija Sadownikowa.

‘piorunów/błyskawic’ (2), ‘grzmienia’ (2). Występują także ruchy mas powietrza: ‘wiatr’ (3) i ‘wicher’ (3), towarzyszący im ‘szum’ (5), ‘szmer’ (1) oraz zmiany powierzchni wody określane jako ‘fale’ (8), ‘bałwany’ (2) lub ‘wały morskie’ (2). Spośród ziemskich zjawisk optycznych można wyróżnić ‘zorzę’ (12), ‘łunę’ (1) i ‘tęczę’ (1). Ponadto, sześciokrotnie wspomniane jest zjawisko trzęsienia ziemi, nazywane zamienne ‘drżeniem’, ‘rwaniem’ lub ‘pękaniem skał’.

Inne zjawiska dotyczą zmiany stanu skupienia materii: ‘topnienie’ (3), ‘krzepnięcie’ (1), skraplanie – nazywane ‘parą’ (3), a także z procesem spalania. Czasowniki opisujące sam proces, tj.: ‘palić’, ‘płonąć’, ‘pałać’, wraz z przedrostkami (roz-, za-, s-) oraz formami imiesłowowymi, występują łącznie 35 razy, przy czym jedynie 6 w znaczeniu dosłownym, a w pozostałych wypadkach jako metafory np. ‘serca płonącego miłością’. Zwrot przeciwny – ‘gasnąć’ – pojawia się czterokrotnie. Słowami opisującymi zjawiska towarzyszące spalaniu są: ‘ogień’ (23 razy), ‘ognisty’ (8), ‘płomień’ (7), ‘pożar’ (2), ‘żar’ (1) oraz ‘iskra’ (1). Obecne są także określenia związane z temperaturą, takie jak ‘upał’ (2), ‘gorąco’ (2), ‘mróz’ (2) czy ‘zimno’ (5).

Drugą licznie reprezentowaną kategorią są elementy ożywione przyrody. Zbiór ten można podzielić na cztery grupy: określenia ogółu boskiego stworzenia, określenia ekosystemów lub zbiorowisk roślinnych, nazwy systematyczne samych stworzeń, elementy stanowiące ich organy lub wytwory. W pierwszej grupie znajdują się sformułowania: ‘wszystko to co żyje (i czuje)’ (3) ‘żyjące dusze’ (2), ‘stworzone natury’ (1) oraz ogólnie ‘stworzenie’ (31). Do drugiej grupy będą należały słowa: ‘pole’ (7), ‘plony’ (4), ‘plody’ (1), ‘urodzaje’ (1), ‘rola’ (1), ‘niwa’ (2), ‘błoi’ (1), ‘łaka’ (2), ‘las’ (7), ‘leśny’ (2), ‘bór’ (2), ‘runo’ (1), ‘ogród’ (3), ‘Ogrójec/Oliwny’ (15), a także określenia ogrodu, w którym Bóg umieścił Adama i Ewę: ‘raj’ (14), ‘rajski’ (12), ‘Eden’ (1).

Spośród nazw stworzeń, nie licząc człowieka i aniołów, wymieniani są przedstawiciele królestwa roślin: ‘drzewo’ (18), ‘lilia’ (15), ‘róża’ (8), ‘cedr’ (3); dwukrotnie – ‘palma’, ‘krzak’, ‘winogrono’, ‘trawa’, ‘trzcina’; po

jednym razie – ‘narcyz’, ‘tulipan’, ‘głóg’, ‘pszenica’, ‘zioła’ i ogólnie ‘rośliny’. Drugim, jeszcze liczniej reprezentowanym królestwem, są zwierzęta. W pieśniach wskazywane są jego kolejne gromady lub węższe zbiory systematyczne: ‘ptaki’ (6), ‘ryby’ (1); ‘płazy’ (1), ‘gady’ (1), ‘węże’ (1), ‘robaki’ (3) oraz ogół ‘zwierząt’ (3). Występują określenia zwierząt hodowlanych: ‘bydlęta’ (17), ‘trzoda’ (10), ‘stado’ (1), a także konkretnych gatunków: ‘baranek’ – zazwyczaj jako metafora Chrystusa (37), ‘wół’ (9) i ‘osioł’ (9), ‘owca’ (6), ‘lew’ (3), ‘pszczoła’ (2), ‘żmija’ (2), ‘gołąb’ (2), ‘jelen’ (2) i jednokrotnie: ‘padalec’, ‘pelikan’, ‘orzeł’, ‘łabędź’, ‘jagnię’, ‘delfin’, ‘wieloryb’. Wymieniane są także dwie istoty mitologiczne: ‘smoki’ (3) i ‘syreny’ (2). Spośród organów i wytworów roślin lub zwierząt, można wskazać: ‘kwiaty’ (27), ‘owoce’ (6), ‘ziarna’ (2), ‘kłos’ (1), ‘nasiona’ (1), ‘liście’ (2), ‘gałęzie’ (2) lub ‘różdżki’ (11), ‘ciernie’ (34), ‘paszczyki’ (2), ‘skrzydła’ (1), ‘pióra’ (1), ‘żądło’ (1), ‘perły’ (3), ‘miód’ (3), ‘pajęczynę’ (1), a także wyjątkowo chętnie opisywane w kolędach ‘siano’ (56). Na samym końcu, warto jeszcze dodać efekty działania drobnoustrojów, czyli np. epidemie, określane mianem ‘moru’ (6), ‘powietrza morowego’ lub ‘zaraźliwego’ (5) albo po prostu ‘choroby’ (5) i ‘plagi’ (1).

Za pomocą poniższej tabeli (zob. tabela 1) można zaprezentować systematykę ogółu określeń związanych z ziemskim środowiskiem naturalnym w pieśniach kościelnych pochodzących ze śpiewników mariawickich.

3. Funkcje środowiska naturalnego w pieśniach Kościoła Starokatolickiego Mariawitów.

Po dokonaniu przeglądu zgromadzonego repertuaru wyróżniono pięć głównych funkcji, jakie mogą pełnić zjawiska przyrodnicze oraz nieożywione i ożywione elementy przyrody. Zostaną one teraz określone i poparte wybranymi przykładami.

3.1. Opisywanie rzeczywistości towarzyszącej człowiekowi

Funkcja ta znajduje zastosowanie głównie w miejscach, w których człowiek opisuje swoje działanie i otaczającą go rzeczywistość ziemską.

Elementy nieożywione		Elementy ożywione
Przestrzeń ziemską	Zjawiska i procesy	
1. Ziemia (i jej synonimy)	1. opady atmosferyczne i powiązane zjawiska	1. określenia całego stworzenia
2. określenia ukształtowania terenu	2. ruchy mas powietrza i zmiany powierzchni wód	2. ekosystemy/zbiorowiska roślinne
3. elementy hydrosfery	3. zjawiska optyczne	3. nazwy stworzeń (a. rośliny, b. zwierzęta, c. drobnoustroje)
4. elementy atmosfery	4. zjawiska sejsmiczne	4. organy i wytwory stworzeń
	5. zmiany stanu skupienia materii	
	6. określenia procesu spalania i zjawisk towarzyszących	
	7. określenia temperatury	

Tab. 1. Systematyka elementów środowiska naturalnego występujących w pieśniach Kościoła Starokatolickiego Mariawitów.

Mowa tu więc np. o ‘trzodzie’, którą porzucali pasterze, biegnąc do żłóbka (por. Łk 2,8.16; Jałosiński 1994b, 34; *Brewiarzyk mariawicki...* 2001, 578); o ‘borze’, przy którym jej doglądali (*Brewiarzyk mariawicki...* 2001, 604; *Zbiór pieśni religijnych* 1913, 159). Mowa też o ‘padole’ albo ‘dolinie łez’, która jest miejscem życia doczesnego człowieka (*Brewiarzyk mariawicki...* 2001, 183.519). Zgodnie z tekstem pieśni „Spragniony jak jelen”, wokół duszy człowieka „szaleje burza” (*Brewiarzyk mariawicki...* 2001, 500), co stanowi symbol niebezpieczeństw towarzyszących mu w ziemskiej wędrówce. Po dojściu do celu tej drogi, ciało zmarłych „spoczywa w łonie ziemi” (*Brewiarzyk mariawicki...* 2001, 643).

3.2. Korespondencja z Bożym Objawieniem, obecnością Boga, świętych i aniołów

Spośród elementów pełniących drugą z wymienionych przeze mnie funkcji, należy wskazać te, które same były przedmiotem Bożej ingerencji. Objawienie najczęściej ujawniało się poprzez wodę. W pieśni

„Ludu mój, ludu”, śpiewanej m.in. w Wielki Piątek¹², wspominane są cuda, których Bóg dokonał dla narodu Izraelskiego. Strofy 7. i 8. mówią o rozstąpieniu się wód Morza Czerwonego: „Jam faraona dał w odmet bałwanów, [...] Morzem otworzył, byś szedł suchą nogą” (Jałosiński 1994b, 50; por. z Wj 14,21-22.27-28), strofa 10. przywołuje natomiast wytryśnięcie wody przeciwieństwa ze skały: „Jam ci ze skały dobył wodę zdrową” (Jałosiński 1994b, 50; por. z Lb 20,10-11). W kolędzie „Mesyjasz przyszedł”, przeznaczonej na III dzień Bożego Narodzenia oraz II Niedzielę po Objawieniu Pańskim¹³, czterokrotnie wspomniana jest woda, którą Chrystus cudownie przemienił w wino w Kanie Galilejskiej, m.in. w wersecie „wnet prawdziwego Boga poznali, gdy zamiast wody wino czerpali” (*Brewiarzyk mariawicki...* 2001, 591; por. z J 2,7-11). Pięć pieśni: „Witaj, Krynico”, „Jezu Chryste, Panie miły”, „Jezus mój ukrzyżowany”, „Króla wznoszą się ramiona” i „Ogrodzie Oliwny”, przekazują świadectwo o wodzie, która razem z krwią wylała się z boku Chrystusa przebitego włócznią (por. J 19,34; *Brewiarzyk mariawicki...* 2001, 251.341; Jałosiński 1994b, 48; *Zbiór pieśni religijnych* 1913, 210). Pieśń „Po górach, dolinach” opisuje natomiast wytryśnięcie wody ze skał, które – według objawień – Bóg za sprawą Maryi sprawił w grocie w Lourdes w 1858 roku: „Oto tu krynica wypłynie ze skał, tu dla mnie cudowne Bóg wam źródło dał” (*Zbiór pieśni religijnych* 1913, 296).

¹² Staropolska pieśń „Ludu mój ludu”, będąca tłumaczeniem łacińskich antyfon – improperiów, tj. skarg („Popule meus quid feci tibi?”), jest wykonywana przez mariawitów w Wielki Piątek podczas uczczenia krzyża św. – po antyfonie „Oto drzewo krzyża” i przed hymnem „Krzyżu święty nade wszystko” (*Mszal Eucharystyczny...* 1929, 677). Utwór ten może być także stosowany w czasie innych nabożeństw okresu Wielkiego Postu.

¹³ Śpiew tej kolędy w III dzień Bożego Narodzenia, tj. Uroczystość św. Jana Apostoła, związany jest z tradycją poświęcenia wina na pamiątkę wydarzenia, kiedy to „Jan, pijąc z kielicha truciznę, pozostał nieuszkodzony” (Kowalski 1926, 46). W II Niedzielę po Objawieniu Pańskim śpiewa się ją z uwagi na Ewangelię św. tego dnia, przywołującą cud w Kanie Galilejskiej (*Mszal Eucharystyczny...* 1929, 501).

Natura może być nie tylko przedmiotem, ale także miejscem lub świadkiem wydarzeń biblijnych i apokryficznych. Pieśni na okres Bożego Narodzenia najczęściej wspominają o dwóch świadkach natury: bydłach i sianie: „Czem był otoczony? Bydło, pasterze i siano!” (*Brewiarzyk mariawicki...* 2001, 576), „Na sianie, wśród bydłoty masz tron i służbę swą” (*Brewiarzyk mariawicki...* 2001, 583). Więcej obiektów wymienia kolęda „Pasterze mili”: „Marmur twardy, żłób kamienny – na tym Depozyt zbawienny spoczywał łożu; [...] wisząc spod strzech pajęczyna Boga i Maryi Syna obiciem była” (Jałosiński 1994b, 28). Jednakże to siano jest przedmiotem, który tradycja ludowa najściślej utożsamia z posłaniem Dzieciątka Bożego, a poprzez bezpośrednią styczność z samym Chrystusem dokonała niemalże jego gloryfikacji. Widać to szczególnie w kolędzie „Śliczna Panienska Jezusa zrodziła”, gdzie przez czternaście strof podmiot zwraca się do samego siana, wołając w refrenie: „O siano, siano” (*Zbiór pieśni religijnych* 1913, 160-162) i opisując w iście barokowym stylu całą jego rolę w historii zbawienia, ograniczającą się w istocie wyłącznie do bycia posłaniem Chrystusa. Łoże to porównywane jest do różnych kwiatów, m.in: lili, róży, narcyza, tulipana. Podmiot woła też: „Szczęśliwa łąko, któraś temu sianu stać się kazała za pościółkę Panu” (*Zbiór pieśni religijnych* 1913, 161). Wydarzeniom Bożego Narodzenia towarzyszą też zjawiska nadnaturalne, o czym mówi za pomocą oksymoronów kolęda „Bóg się rodzi”: „ogień krzepnie, blask ciemniej” (*Brewiarzyk mariawicki...* 2001, 576).

Innymi świadkami Bożej obecności na ziemi są miejsca i obiekty towarzyszące wydarzeniom od Ostatniej Wieczerzy aż do Zmartwychwstania Zbawiciela. Pierwszym z nich jest Ogród Oliwny, w którym modlił się Chrystus przed pojmaniem. O tym miejscu przypomina pierwsza część „Gorzkich żali”, pieśni postne, m.in: „Ach mój Jezu, jak ty klęczysz”, „Jezusa Judasz sprzedał”, „Ogrodzie Oliwny”, „Ojczy Boże wszechmogący”, „Rozmyślajmy dziś wierni chrześcijanie”, o Najśłodszym Sercu Jezusowym: „Niechaj Serce Jezusowe będzie pochwalone” oraz za dusze zmarłych: „Jezu w Ogrójcu mdlejący” (por. Mt 26,30.36; Mk 14,26.32;

Łk 22,39-41; J 18,1; *Zbiór pieśni religijnych* 1913, 55; Jałosiński 1994b, 48; *Brewiarzyk mariawicki...* 2001, 239-242.606.614.616.621.370).

Drugim, szczególnie uświęconym przedmiotem, jest drzewo krzyża. Hymn towarzyszący procesji z krzyżem do ciemnicy w liturgii Wielkiego Piątku, „Krzyżu święty, nade wszystko”, opisuje je słowami: „drzewo przenajszlachetniejsze”, „słodkie drzewo” (*Mszał eucharystyczny* 1929, 677). W „żadnym lesie” nie było bowiem nigdy takiego drzewa, które nosiłoby Chrystusa jako „najśodszy owoc” (*Mszał eucharystyczny* 1929, 677). W hymnie z trzeciej części „Gorzkich żali” drzewo to nazywane jest jednocześnie „słodkim” i „sromotnym” (*Brewiarzyk mariawicki...* 2001, 247). Pieśń „Króla wznoszą się ramiona” opisuje je natomiast jako „drzewo piękne i świetlane”, z którego „Bóg królował” (Jałosiński 1994b, 49). Tak wielkiego stopnia uświęcenia nie dostępują natomiast ciernie, z których stworzono koronę na pośmiewisko Chrystusa. O ostrej koronie cierniowej, jako przedmiocie wzdargy Zbawiciela, wspomina pieśń przy „Drodze krzyżowej”, II część „Gorzkich żali”, „Różaniec o NMP” oraz „o Najświętszym Imieniu Jezus”, wiele pieśni postnych, a także przygodne („O miłosierdzia”) i żałobne („Jezu w Ogrójcu mdlejący”; zob. np. *Zbiór pieśni religijnych* 1913, 217.222.327; Kowalski 1925, 231.251-253.272.304.524; Jałosiński 1994b, 48-50.52-53.56-59). Pieśń „O duszo wszelka nabożna” jako jedyna wskazuje, że korona ta była wykonana z cierni głogu (*Brewiarzyk mariawicki...* 2001, 612). Niektóre utwory przedstawiają symboliczny wieniec z cierni otaczający Najśodsze Serce Jezusowe – np. „Serce najśodsze!” (*Zbiór pieśni religijnych* 1913, 65) albo „Serce Twe Jezu” (Jałosiński 1993, 24). „Gorzkie żale” wspominają trzcinę jako kolejny element natury, którym katowano Chrystusa (*Brewiarzyk mariawicki...* 2001, 245).

Pieśni wielkanocne najczęściej poruszają wątek elementu nieożywnego przyrody – kamienia (bądź skały), którym przywalony był grób Chrystusa. Zgodnie z treścią śpiewników, Zbawiciel „wstał, przeniknął skalne mury”, a te same mury przed przyjściem niewiast anioł „ruszył [...] grobu czyniąc odwalenie” (por. Mt, 28,2; Mk 16,4; Łk 24,2; J 20,1;

Jałosiński 1994b, 63.66). Elementy przyrody towarzyszące zmartwychwstaniu opisuje mariawicka pieśń „W ciemnościach nocy”¹⁴. Utwór ten mówi o szczyście Golgoty, z którego „wiatr jęczał z żalem”, o przemianie uczuć Kalwarii i tego, co na niej żyje, w radość ze zmartwychwstania Chrystusa: „takie tam szepty kwiatów i drzew; na niebie jutrznia, na ziemi wiosna, wokoło słyhać radosny śpiew: Alleluja” (*Brewiarzyk mariawicki...* 2001, 630).

W pieśniach opisywane są także elementy natury towarzyszące obrzędowi i miejscom szczególnym dla pobożności mariawitów. Jednym z filarów pobożności mariawickiej, wynikającym z objawień Dzieła Wielkiego Miłosierdzia, jest cześć Przenajświętszego Sakramentu (Kozłowska 1922, 5). Realizuje się ona między innymi podczas procesji eucharystycznych, w których wierni wychodzą poza mury kościelne z Chrystusem utajonym w Hostii, aby wieścić światu w kolejnych tygodniach roku radosną nowinę o Jego zmartwychwstaniu, wniebowstąpieniu, zesłaniu Ducha i wreszcie samej obecności Jego Ciała i Krwi pod postaciami chleba i wina. Wierni wykorzystują elementy przyrody takie jak kwiaty w celu uświęcenia miejsc, w których przebywa Baranek Eucharystyczny – dla oddania mu większej czci. Wspomina o tym pieśń „Zróbcie mu miejsce” w słowach: „Uścielajmy więc kwiatami drogi, którymi Pana iść będą nogi” (*Brewiarzyk mariawicki...* 2001, 507). Kwiaty towarzyszą Chrystusowi nie tylko w czasie procesji, ale i na co dzień, będąc obecne razem z nim na ołtarzu oraz w grobie Pańskim¹⁵. Bóg jest obecny nie tylko przy, ale i wewnątrz stworzenia, o czym mówi pieśń „Chwalebnyś, Boże na Syonie”: „potężnyś w ziemskiej trawki źdźbłę” (*Brewiarzyk mariawicki...* 2001, 486).

¹⁴ Autorstwo „W ciemnościach nocy” mariawici przypisują siostrze Helenie M. Kolecie Kotyńskiej. Tekst utworu jest lekko zmienioną wersją wiersza „W ciemnościach grzechu” opublikowanego w „Gazecie niedzielnej” w 1858 roku (za Mames 2015, 74).

¹⁵ Grób Pański budowany jest w Wielki Piątek i rozbiegany w czasie procesji wielkanocnej. W kościołach mariawickich znajduje się on zawsze w wielkim (głównym) ołtarzu (*Mszal Eucharystyczny...* 1929, 84.86.666).

Pieśni przedstawiające inne miejsca istotne dla mariawitów to np. „O przecudna perło Polskiej ziemi” oraz „Świątynia”. Pierwsza z nich opisuje okolice miejscowości Wieliczna, w której przysła na świat św. Maria Franciszka Kozłowska. Została ona „wychowana pośród leśnych cieni”, a podmiot zwraca się symbolicznie do samej ziemi węgrowskiej: „wszak na twych polach wzrosła ta dziewica” (Jaworska 2005, 60). Druga pieśń opisuje przestrzeń skarpy nadwiślańskiej w Płocku, przy której znajduje się Świątynia Miłosierdzia i Miłości, który to „przybytek obrał sobie Stwórca i zamieszkał w nim” (Jaworska 2005, 70). Jej pierwsze zwrotki brzmią:

Tam, gdzie szumią Wisły fale, u podnóża góry tej
wznosi klasztor się wspaniale, swe kontury kąpiąc w niej.
Stoi dumny na wyżynie, zda podziwiać grę tych fal.
Płynie Wisła, szemrząc płynie, płynie hen w nieznaną dal (Jaworska 2005, 70).

W podobny, malowniczy sposób w pieśni „Po górach, dolinach” opisana jest grotta i jej okolice, będące miejscem objawień maryjnych w Lourdes, których pamięć żywa była jeszcze wśród pierwszych mariawitów¹⁶: „Wtem wichur zasumiał gwałtowny od skał”; „Na każdej

¹⁶ Bartosz Łuczak sugeruje, że kult Matki Bożej z Lourdes był wprowadzony przez mariawitów z powodu rozszerzenia go na cały Kościół Rzymskokatolicki przez Piusa X w 1907 roku (Łuczak 2006, 27). Święto Objawienia Matki Boskiej w Lourdes po raz pierwszy pojawia się w „Kalendarzu Maryawickim na rok zwyczajny 1911” (*Kalendarz Maryawicki... 1910*, 8). Wprowadzenie go nastąpiło więc mimo wcześniejszego wykluczenia Związku Mariawitów z Kościoła Rzymskokatolickiego i braku łączności z papieżem. Lista świąt kościelnych w „Brewiarzyku mariawickim” z roku 1925 nie wymienia objawienia w Lourdes, choć dokonane jest wspomnienie w kalendarzu liturgicznym (por. Kowalski 1925, XII-XIII, XV), natomiast we współczesnych mariawickich kalendarzach liturgicznych obchód ten zapisywany jest kursywą – podobnie jak inne święta kościelne nieuroczyste (*Kalendarz liturgiczny Kościoła Starokatolickiego Mariawitów 2020*). Pieśń „Po górach, dolinach” pojawia się jedynie w II wydaniu „Zbioru pieśni religijnych” (*Zbiór pieśni religijnych 1913*). Nie ma jej ani w pierwszym (*Zbiór pieśni religijnych 1907*), ani w późniejszych brewiarzykach i śpiewnikach. Prawdopodobne jest więc, że mimo iż kult objawień w Lourdes został wprowadzony w Kościele po 1907 roku, to po pewnym czasie został zmarginalizowany, a wspomniana pieśń powoli odchodziła w niepamięć.

z Jej nóżek błyska róży kwiat”; „Bądź mężna, cierpliwa [...] a ziarneczko wiary przemieni się w kłos”; „W piasku błyska źródło”; „I strumyk wnet wzrasta, chyżo mknie wśród skał” (*Zbiór pieśni religijnych* 1913, 287-299).

3.3. Oddawanie chwały Osobom Boskim i świętym

W repertuarze pieśni Kościoła Starokatolickiego Mariawitów elementy natury oddają cześć Bogu, a także wysławiają imię Maryi lub św. Marii Franciszki. Jednymi z pierwszych stworzeń, które oddały chwałę Chrystusowi zstępującemu na ziemię, miały być bydłota, przede wszystkim wół i osioł. Świadczą o tym kolędy, m.in.: „Bóg się z Panny narodził”¹⁷, „Dzisiaj w Betlejem”¹⁸, „Przybieżeli do Betlejem Pasterze”¹⁹. Jednakże nie tylko te zwierzęta, ale i całe stworzenie ma witać nowonarodzonego Chrystusa, o czym mówią utwory: „Gdy śliczna Panna”²⁰, „Niechaj będzie głośno wszędzie”²¹, „Pan z nieba i z łona przychodzi”²² czy „Z narodzenia Pana”²³. Stworzenie powinno wsłuchać się w dobrą nowinę ogłaszaną przez aniołów, zgodnie z tekstem mariawickiej kolędy: „W anielski chór z obłocznych gór wsłuchaj się ziemio cała” (*Brewiarzyk mariawicki...* 2001, 600).

Człowiek przywołuje też przyrodę, aby oddawała cześć Chrystusowi Utajonemu w Przenajświętszym Sakramencie. Świadczą o tym np.

¹⁷ Zwrotka 6.: „Wół i osioł kłękają, Stwórcą go swym uznają” (*Zbiór pieśni religijnych* 1913, 116).

¹⁸ W refrenie: „bydłota kłękają” (*Brewiarzyk mariawicki...* 2001, 584).

¹⁹ W 5. strofie: „Któremu się wół i osioł kłaniają” (*Brewiarzyk mariawicki...* 2001, 598).

²⁰ W 2. strofie: „Wszystko stworzenie, śpiewaj Panu swemu” (*Brewiarzyk mariawicki...* 2001, 586).

²¹ W 1. strofie: „Niech stworzenie wyda pienie, witając hetmana” (Jałosiński 1994b, 24).

²² W 6. strofie: „Któremu pienia oddają zorze, ziemia i morze” (Jałosiński 1994b, 27).

²³ W 1. strofie: „wysławiają chwałę Bogu żywioly” (*Brewiarzyk mariawicki...* 2001, 604).

pierwsze słowa pieśni „Niebo, ziemia, świat i morze, i co tylko w was być może, jak najgłębiej upadajcie, pokłon Panu z nami dajcie” (*Brewiarzyk mariawicki...* 2001, 490-491) oraz mariawicka pieśń „O Boski skarbie” poprzez słowa: „wszystko hołd odda dawcy łask” (*Brewiarzyk mariawicki...* 2001, 494). Wezwanie to obecne jest też w pieśni „Pójdźcie błogosławić Pana wszystka ziemia, niebo całe”. W jednym z jej wariantów²⁴ wspominane są kolejne stworzenia, które powinny chwalić Boga miłości utajonego w sakramencie. Podmiot w 3. i 4. strofie woła: „Pójdźcie góry i doliny, smutne lasy i pustynie; [...] Pójdźcie, ptaszki śpiewające, z niewinną piosenką waszą” (*Zbiór pieśni religijnych* 1913, 22). Człowiek wzywa też naturę, aby wielbiła Najśodsze Serce Jezusa, którego kult mocno związany jest ze czcią Eucharystii. Za przykłady mogą posłużyć fragmenty dwóch pieśni: „Każda żyjąca dusza, niech się miłością wzrusza, uwielbiając, wychwalając Serce Jezusa” (*Brewiarzyk mariawicki...* 2001, 508) oraz „O pójdź, do Niego wszystko stworzenie, Sercu Jezusa złożź dziękczynienie” (*Brewiarzyk mariawicki...* 2001, 509).

W pieśni „Boże, kocham Cię” do aktu wyznania miłości Bogu wspólnie z człowiekiem, on sam nawołuje kolejne stworzenia:

Co się na ziemi znajduje, co nad ziemią wylatuje,
co w rzekach i w morzu pływa, niechaj tę pieśń ze mną śpiewa. [...]
Ile trawek się rachuje, ile liścia się znajduje,
tyle pragnę mieć języka, każdym z nich serce wykrzyka (*Zbiór pieśni religijnych* 1913, 77-78).

W podobnym tonie utrzymana jest „Pieśń poranna” pochodząca ze zbioru „Pieśni nabożnych” Franciszka Karpińskiego (Karpiński 1792, 1): „Kiedy ranne wstają zorze, Tobie ziemia, tobie morze, Tobie śpiewa żywioł wszelki: Bądź pochwalon Boże wielki” (por. *Brewiarzyk*

²⁴ Pieśń „Pójdźcie błogosławić Pana” pojawia się w dwóch wariantach tekstowych, które mają jednakową pierwszą zwrotkę. Autorem jednego z nich jest ks. Jan Trojanowski (Por.: *Zbiór pieśni religijnych* 1913, 21-23; Siedlecki 1928, 134-135). Tekst wariantu drugiego (*Zbiór pieśni religijnych* 1913, 23-24) może być pochodzenia mariawickiego.

mariaawicki... 2001, 523) oraz „Ty, któryś Słowem”²⁵, będąca rozszerzoną parafrazą Modlitwy Pańskiej: „Czołem uderzcie stworzone natury, nieba i ziemię, łączcie wasze chóry, niech dusze czyste, słońce i wód zdroje razem śpiewają: Święć się Imię Twoje” (Jałosiński 1993, 35).

Człowiek nawołuje naturę nie tylko do radosnego wychwalania Boga, ale także do płakania za Chrystusem Ukrzyżowanym. Wątek ten rozbudowany jest w pieśni „Płaczcie, Anieli, płaczcie duchy święte”, gdzie wymienionych jest 40 elementów ożywionego i nieożywionego środowiska ziemskiego. Są to kolejno: obłoki, chmury dżdżyste, rosy, pioruny, błyskawice, wiatry, dżdże, grady, mrozy, śniegi, zatopy, morskie wały, wyspy, skały, ryby, wieloryby, syreny, delfiny, podwodne dziwy, potoki, rzeki, źródła, ziemia, pagórki, góry, doliny, zwierzęta, ptaki, rośliny, góra Golgota, kamień szczęśliwy, pod którym leży Syn Boga, pustynie, cedry, lasy, ptaszęta, bydło polne, leśne zwierzęta, robactwo, gady i na koniec wszelkie stworzenie (*Zbiór pieśni religijnych* 1913, 218-223). Pieśni postne nie wskazują jednak płaczu jako jedyne działanie wyrażającego żal natury po umarłym na krzyżu Chrystusie. Niektóre z nich, idąc za świadectwem Mateuszowym (Mt 27,51), wspominają trzęsienie ziemi, które miało miejsce po tym, jak Jezus wyzionął ducha:

Ziemia się rwie, ryczy skała [...] Ziemia się trzęsła dziewiątej godziny, nie bez przyczyny [...] Żałosny wtór milczących gór, a zadumane skały, krwawych łez nie mogąc lać, z żalu popękały. Ziemia na gwałt, widząc ten kształt, proch Boską Krwią skropiony, aż się trzęsła, tak ją zdjął żal nieutulony (Jałosiński 1994b, 46.57.68).

W tekstach pieśni śpiewanych przez mariaawitów natura oddaje hołd nie tylko Osobom Boskim, ale także Najświętszej Maryi Pannie. Wychwalanie Matki Chrystusa związane jest silnie z miesiącem majem, w którym rozkwita całe życie na ziemi i który w szczególny sposób poświęcony jest jej kultowi. Nabożeństwu majowemu towarzyszą trzy

²⁵ Słowa tej pieśni napisał w 1822 roku Józef Dionizy Minasowicz (Siedlecki 1928, 326).

pieśni: „Chwalcie łąki umajone”, „Pieśnią wesela witamy” oraz „Maryjo Najświętsza”. Dwie z nich zawierają wątek natury chwalejącej Maryję. W „Pieśnią wesela witamy” podmiot mówi: „W Tym miesiącu ziemia cała życiem, wonią, wdziękiem łśni, wszędzie Twoja dźwięczy chwała, gdy majowe płyną dni” (*Zbiór pieśni religijnych* 1913, 286). Druga pieśń jeszcze mocniej podkreśla ten wątek, wymieniając kolejne stworzenia, które powinny oddawać cześć i dopiero w ostatnim słowie wskazują Maryję jako właściwą adresatkę tych słów:

Chwalcie łąki umajone, góry, doliny zielone, chwalcie cieniste gaiki, źródła i kręte strumyki. Co igra z morza falami, w powietrzu buja skrzydłami, chwalcie z nami Panią świata, Jej dłoń z naszą wieniec spleta. [...] Wdzięcznym, strumyki, mrużeniem, ptaszęta słodkim kwileniem, I co czuje, i co żyje, niech z nami śławi Maryję! (*Brewiarzyk mariawicki...* 2001, 532-533).

Spośród innych pieśni maryjnych, w których opisane jest oddanie jej czci przez naturę, można wymienić np. „O Maryjo, przyjm w ofierze”, gdzie na początku trzeciej strofy podmiot mówi: „Huczą lasy, szumią zdroje, jakby wielbiąc imię Twoje” (*Brewiarzyk mariawicki...* 2001, 554), a także „Witaj, święta i poczęta Niepokalanie”, gdzie w 6. zwrotce oznajmia: „Wszystkie razem stworzenia wyznają bez wątpienia, żeś jest droga, Matko Boga” (Jałosinski 1993, 50).

Ostatnią osobą, której natura powinna oddawać cześć, jest św. Maria Franciszka Kozłowska. Pieśni mariawickie nawołują do tego w słowach: „Hej, ty lesie, ty węgrowka ziemio, szumem swoim zanoś dzięki za Nią” albo „Niech Cię wielbi ziemia cała, żeś nam łaskę wyjednała” (Jaworska 2005, 60.66). Podobieństwo w tym wymiarze utworów o Najświętszej Maryi Pannie i o Mateczce może być konsekwencją słów skierowanych do niej przez Chrystusa w objawieniu: „wszystko to, co Ona [Maryja], będziesz przechodziła w podobieństwie, ale pamiętaj, że jak Maryja była Niepokalanie poczęta, tak ty jesteś wielką grzesznicą; Ona ma być ci wzorem i Przewodniczką” (Kozłowska 1922, 13).

3.4. Poetycka metafora lub analogia z podmiotem i adresatem pieśni

Osobami, które w pieśniach określane są zwrotami symbolizującymi zwierzęta, rośliny lub czynniki nieożywione, są ponownie: Osoby Trójcy Przenajświętszej, Maryja oraz Mateczka. Chrystus nazywany jest najczęściej Barankiem (31 razy), zgodnie z zawołaniem Jana Chrzyciela „Oto Baranek Boży” (J 1,29). Nie jest to jednak jedyny symbol natury użyty w stosunku do Zbawiciela. W pieśniach eucharystycznych nazywa się go ‘źródłem’, dookreślanym poprzez słowa: ‘najczystsze’, ‘szczęścia’, ‘wód żywych’ (*Zbiór pieśni religijnych* 1913, 5; *Brewiarzyk mariawicki...* 2001, 498.500.). Utożsamia się go też z synonimami, np. ‘święta krynica’ albo ‘wśród ziemskiej suszy [...] szczęścia pełen zdroj’ (*Brewiarzyk mariawicki* 2001, 339.484). Symbolami Chrystusa są także: ‘pelikan’, ‘Nazareński kwiat’, ‘drzewo żywota’ lub ‘rozkoszne z ogrodu rajskiego drzewo’ (*Zbiór pieśni religijnych* 1913, 3.6.32.53). Jego Najśodsze Serce opisywane jest określeniami dwóch przeciwstawnych elementów natury – wody, np.: ‘krynica dobra wszelakiego’, ‘krynica/zrodź pociechy’, ‘czysta krynica’, ‘zrodź Bożej słodkości’, ‘zrodź błogosławieństw jedyny’, ‘źródło miłości i dobra wszelkiego’ oraz ognia, np.: ‘pożar miłości’, ‘ogień miłości’ (Jałosiński 1993, 20.23-24.26-27).

Pieśni adwentowe nazywają Jezusa rosą, w nawiązaniu do chry-stologicznie rozumianego biblijnego wersetu (Iz 45,8), który obecny jest w pierwszych słowach wstępu z formularza „Mszy św. Roratniej” (*Mszał eucharystyczny...* 1929, 761). Określenie to występuje wielokrotnie w pieśni „Niebiosa rosę”, a także w „Boże wieczny” (*Brewiarzyk mariawicki...* 2001, 566.568-569). Kolędy, wskazując na Boże Dzieciątko, posługują się najczęściej pieszczotliwymi nazwami elementów natury. W „Lulajże, Jezuniu” podmiot wzywa Go słowami: „moja perełko, [...] wdzięczniuchny kwiateczku, [...] różyczko najozdobniejsza, [...] lilijko najprzyjemniejsza” (*Brewiarzyk mariawicki...* 2001, 589-590). W innych kolędach nazywany On jest np. jagniątkiem, robaczkiem w chłodzie,

kwiatem zapachu wdzięcznego, polnym kwiatem, drżącym ptakiem bez gniazda, lwem z Judy oraz zorzą rzucającą blask na cały świat (Jałosiński 1994a, 27; Jałosiński 1994b, 18-19.25.27.32.38). Pieśni wielkopostne oraz wielkanocne odchodzą od tak poetyckich metafor i powracają głównie do symboliki Baranka oraz źródła wody. Jedynie w refrenie pieśni „Dobranoc Głowo święta”, Chrystus nazwany jest kwiatem różanym (*Brewiarzyk mariawicki...* 2001, 607).

Pozostałe Osoby Trójcy Świętej dużo rzadziej przywoływane są w kontekście natury. Duch Święty, podobnie jak Chrystus, opisany jest symbolami żywiołów. W hymnie „Przybądź Duchu Stworzycielu” podmiot nazywa Go: „Najwyższego Boga tchnienie, ogień, miłość i źródy żywy” (*Brewiarzyk mariawicki...* 2001, 104). Co ważne, w pieśniach mariawickich brakuje symbolu Gołębiczy, czego przyczyną może być ogólnie niewielka liczba pieśni poświęcona Duchowi Świętemu. Trzecia Osoba Trójcy św. przywoływana jest jeszcze jako adresat metaforycznych prośb, co przejawia się w tekście sekwencji mszalne: „Wznieć miłości płomień. [...] Zlej ochłody strumień. [...] Obmyj co zbrudzone, zwilżij co spieczone” (*Mszał eucharystyczny...* 1929, 189). Bóg Ojciec wspomniany jest natomiast jako Stworzyciel wszelkiego życia. Potwierdzają to słowa pieśni „Ty, któryś Słowem”: „Coś życie w ziemię, w morza, w niebo włożył, [...] Wszystko, co żyje, Twoje żywią dłonie; ziemia kwiat karmi, pszczołę, kwiatów wonie” (Jałosiński 1993, 35). Także w utworze „Ojciec nasz i Panie” podmiot woła do Boga Ojca: „Stwórczo światów, nieb” (*Brewiarzyk mariawicki...* 2001, 527).

Kolejną osobą, która w pieśniach porównywana jest metaforycznie do innych stworzeń, jest Najświętsza Maryja Panna. Wyjątkowo barwnie opisuje ją tekst „Godzinek” poświęconych jej czci. W kolejnych hymnach modlący się wierni wzywają Niepokalanie poczętą Maryję, przywołując wiele obrazów starotestamentowych, stanowiących figurę jej postaci:

Tęczo wszechmocna ręką z pięknych barw złożona. Tyś Krzak Mojżeszów Boskim ogniem gorejąca, Różdżko Aaronowa śliczny kwiat rodząca, Bramo rajską zamknięta, Runo Gedeona, Tyś niezwykniętego

Plastr miodu Samsona. [...] ogrodzie wdzięczności, O palmo cierpliwości, o cedrze czystości! Ziemia jesteś kapłańska i błogosławiona; [...] W Poczęciu swym jak złota zorza światłem sieje. Między cierniem lilia kruszy łeb smokowi, [...] Tać jest różdżka, w której ani grzech pierworodny, ani zmaza uczynkowej winy nie powstała (*Brewiarzyk mariawicki...* 2001, 180-181.183.185)²⁶.

Inne pieśni maryjne często porównują swoją adresatkę do kwiatów: dziesięciokrotnie pojawia się ona jako lilija, trzykrotnie jako róża lub otoczona różami, a ponadto jako 'furta rajska', 'źródło krynicy', 'różdżka Jessego', 'dziewictwa zorza' (por. *Zbiór pieśni religijnych* 1913, 262; Kowalski 1925, 288; Jałosiński 1993, 37.40.50-51; Jałosiński 1994a, 33; Jałosiński 1994b, 4.6.9.32). Symbole natury występują także w odniesieniu do osoby św. Marii Franciszki Kozłowskiej. Już w samych tytułach pieśni mariawickich – „O precudna perło polskiej ziemi” oraz „Kwiecie Świątyni” – podmiot wzywa ją, posługując się skojarzeniami z elementami przyrody.

Człowiek modlący się w pieśni określa samego siebie w kontraście do Boga jako istotę wątłą, marną, grzeszną, używając najróżniejszych metafor. Ludzkie życie to 'ziemskie ciernie', a ciało to 'marny pył' (Jałosiński 1993, 12-13). Poprzez popełniane grzechy człowiek upada „jakby liść jesieni”, a jego oczy toczą „łez obfite rzeki” (*Zbiór pieśni religijnych* 1913, 93.102). Serce ludzkie, w przeciwieństwie do Jezusowego, jest 'zimne jak lód', a bez Chrystusa „jako kwiat wątły schnie na ugorze” i staje się „ziemią suchą i biedną” (*Brewiarzyk mariawicki...* 2001, 514.640; Jałosiński 1993, 24). O tę ziemię troszczy się jednak Jezus – ogrodnik, uznając ją za drogą sobie 'niwę' (*Brewiarzyk mariawicki...* 2001, 505). Pan chce, aby „wydała obfity plon” (Jałosiński 1993, 24). Aby jednak mogła to uczynić, potrzebna jest 'praca żmudna' w celu odnowienia świata i przekazania mu orędzia o Bożym Miłosierdziu. Jeśli mariawita

²⁶ A. Sulikowski dokonuje interpretacji wymienionych tutaj metaforycznych określeń NMP w kontekście wątków ze Starego Testamentu. Zob. Sulikowski 2016, 273-277.280-281.290-291.297.

tak postępuje, wtedy jego życie stanie się niczym „piękny szczęścia kwiat” (Jaworska 2005, 61). Człowiek powinien w sobie rozniecić ‘płomień wiary’ (*Brewiarzyk mariawicki...* 2001, 516.522). Jednym z głównych celów życia człowieka, o którym mówią pieśni mariawickie, jest częste i godne spożywanie Chrystusa w komunii świętej dla uzdrowienia jego duszy. Mówi o tym podmiot jednego z utworów, nawiązując do Psalmu 41 i wielkosobotniej liturgii poświęcenia wody: „Spragniony jak jeleni w pościgu myśliwych, przybiegam do Ciebie, o Chryste” (por. Ps 42 {41}, 2; *Mszał eucharystyczny...* 1929, 692; *Brewiarzyk mariawicki...* 2001, 500). Poza jeleniem, człowiek, a szczególnie wierni chrześcijanie, porównywani są do stada owiec: „My – lud, owce jego”, „zbłąkane owieczki”, „trzędka wybrana” (Jałosiński 1993, 14.20.35).

Człowiek ucieka się w modlitwach także do Matki Boskiej. Wzywaniem jej Nieustającej Pomocy jest drugim filarem mariawityzmu, wynikającym z objawień Dzieła Wielkiego Miłosierdzia (Kozłowska 1922, 5). Człowiek woła o pomoc Maryję: „wśród wichru nawałnicy, w pochmurny, słotny czas”; gdy „po jakim strasznym morzu pływa” lub „gdy miłość gaśnie w duszy” (*Brewiarzyk mariawicki...* 2001, 537-539.560). To za jej wstawiennictwem „rosa łaski w każdej duszy [...] obmyje grzechu rdzę” (*Zbiór pieśni religijnych* 1913, 287).

3.5. Rozwój, zachowanie lub zmiana swojej postaci jako cel modlitwy człowieka

Ostatnia, ale niezwykle istotna funkcja natury w repertuarze pieśniowym mariawitów jest szczególnie związana z samą modlitwą człowieka, której celem może być zaistnienie, zachowanie, zmiana lub oddalenie od nas pewnych czynników natury. Pieśnią szczególnie kultywowaną przez mariawitów, gdy istnieje zagrożenie dla środowiska lub dla zdrowia i życia, jest „Boże Abrahamów”. W utworze tym tekst może być dowolnie wymieniany, ale śpiewniki podają trzy formy celu modlitwy: „udziel nam zdrowia / pogody / deszczu, bo go nam potrzeba. Nie każ nas morem / deszczem / suszą ani ciężkim czasem” (Jałosiński 1993, 36). Pieśń może zatem stanowić modlitwę o uchronienie od skutków

katastrof naturalnych czy zmian klimatycznych. W czasach pandemii wirusa SARS-CoV-2, śpiewana jest jako prośba o oddalenie groźby choroby. Innymi pieśniami, poprzez które mariawici mogą modlić się o ustanie epidemii, są: suplikacje „Święty Boże” („od powietrza, głodu, ognia i wojny wybaw nas, Panie”)²⁷, „Niebo, ziemia, świat i morze” („Oddal głód, mór, krwawe wojny”), „Chwalmy niewysłowiony” („w czasie głodu, moru, wojny bądź miłosierny”), „Przed Twojego dziś ołtarza tronem” („broń nas od powietrza morowego”), „Jeden w naturze” („oddal niezgody, powietrze, głód, wojny”), „Kto się w opiekę” („ciebie On z łowczych obierzy wyzuje i w zaraźliwym powietrzu ratuje”), „Gwiazdo morza” („racz nam teraz uskromnić niebo srogie, które trapi ciężkim morem, [...] racz nas chorób pozbawić”) oraz „Zdrowaś Maryjo, Bogarodzico” („Broń nas od chorób, strzeż od zarazy [...] oczyść powietrze, [...] oddal chorobę, co lud zabija”; zob. *Zbiór pieśni religijnych* 1913, 9.16.26.84.253-254.311; Jałosiński 1994a, 59.64).

Drugą ważną prośbą zanoszoną przez wiernych jest modlitwa o obfite plony albo dziękczynienie za nie, związane z obchodami dożynek. Prośby te obecne są w pieśniach: „Niebo, ziemia, świat i morze” („Pobłogosław urodzaje”), „Przed Twojego dziś ołtarza tronem” („Błogosław, Panie, lud Tobie wierny, domy, pola”), „Gwiazdo morza” („użyj zdrowia i żyznych lat”; zob. *Zbiór pieśni religijnych* 1913, 16.26.254).

Trzecią formą modlitwy są wezwania do Najświętszej Maryi Panny zanoszone przez żeglarzy, np. w pieśniach „Do Twej dążym kaplicy” oraz „Ty, której berła”: „Gdy wiatr bałwany wzdymie, niech zgłuchną na Twe imię”, „Ciebie na pomoc błędny żeglarz wzywa, [...] Na groźnych falach szczęśliwie popłynę [...] wśród burzy nie zginę” (Jałosiński 1993, 38.49). Prośby te, potraktowane metaforycznie, można jednak odnieść ogólnie do gwałtownej pogody. Jeśli człowiekowi zagraża klęska żywiołowa, zawsze znajdzie ratunek u Matki Boskiej Nieustającej Pomocy,

²⁷ Biskupi Kościoła Starokatolickiego Mariawitów wydali zalecenie śpiewania tych suplikacji podczas Mszy św. sprawowanej w intencji zaprzestania rozprzestrzeniania się koronawirusa („Komunikat Biskupów...” 2020, 2).

podobnie jak żeglarze na wzburzonym morzu. Z tekstów tych wyłania się obraz Maryi jako królowej, która ma szczególną moc ujarzmienia sił natury – „której berła ląd i morze słucha” (*Brewiarzyk mariawicki...* 2001, 506). Jeszcze jedna modlitwa znajduje się w pieśni „Jeden w naturze”. Chociaż prośba, skierowana do Trójcy Przenajświętszej, dotyczy po pierwsze człowieka, to jednak można ją odnieść do całej stworzonej przyrody: „Dla Twej dobroci błogosław lichemu Stworzeniu Twemu” (Jałosiński 1994a, 59).

4. Refleksja końcowa.

Wymienione powyżej liczne cytaty z pieśni zawartych w śpiewnikach mariawickich, które nawiązują pośrednio lub bezpośrednio do środowiska naturalnego, świadczą o tym, że otaczająca nas przyroda w znacznym stopniu przywoływana jest w myślach i prośbach ludu kierowanych do Boga, a także istotnie wpływa na życie ziemskie. Człowiek, szukając odpowiednich słów mogących określić niepojętą Trójcę Przenajświętszą, Najświętszą Maryję Pannę czy Mateczkę, ucieka się do więc porównań ze znanym mu światem roślin, zwierząt i żywołów. Żadne z dzieł rąk ludzkich nie może przewyższyć stworzenia Bożego, toteż ono właśnie staje się tematem wielu pieśni mających słać Jego Imię. W elementach przyrody także uwidoczniło się Boże Objawienie – natura była jego przedmiotem lub świadkiem.

Wezwawszy w modlitwie całe stworzenie do oddania wspólnej czci Królowi Niebieskiemu, człowiek potwierdza cel i konieczność jego istnienia, a przez to staje się jego strażnikiem. Skoro wszystkie żyjące na ziemi gatunki lub nieożywione elementy środowiska powinny głosić chwałę Bożą, to nie wolno nam doprowadzić do ich trwałego unicestwienia, gdyż byłoby to przeciwstawieniem się woli Najwyższego. Jeśli będziemy dalej dążyli własnymi uczynkami do destrukcji stworzenia, które nas otacza, sami damy wyraźny znak sprzeciwienia się woli Boga, a w konsekwencji odrzucenia Miłosierdzia Bożego. Jako przestrożę warto w tym miejscu przywołać słowa objawienia, które Mateczka miała

otrzymać od Chrystusa: „Wola Moja musi spełnić się co do słowa, co do słowa, co do słowa, jeżeli nie w Miłosierdziu, to w Sprawiedliwości, – a wtedy biada im, [...] Jeśli odrzucą Miłosierdzie, osiągnie ich Sprawiedliwość” (Kozłowska 1922, 28).

Podążając śladem powyższych słów Dzieła Wielkiego Miłosierdzia, powinniśmy prosić w pieśniach Boga Abrahamów o potrzebny nam deszcz, pogodę lub obfite plony, czy też Maryję o ratunek od klęsk żywiołowych. Pomoc tę otrzymamy zawsze, o ile sami jej nie odrzucimy, sprzeciwiwszy się woli Bożej naszymi działaniami prowadzącymi do zniszczenia równowagi ekosystemów i klimatu.

Bibliografia

- „III Ekumeniczna Modlitwa w Ogrodach – Płocki Dzień Stworzenia”
2019. *Mariawita* 61 (4-9): 30-32.
- Babi, M. Karol et al., opr. 2012. *Śpiewnik Parafialny*. Wyd. 2. Warszawa: Parafia Kościoła Starokatolickiego Mariawitów pw. Matki Boskiej Nieustającej Pomocy.
- Babi, M. Karol. 2017. „Modlitewne zamyślenie o ochronie świata stworzonego.” *Mariawita* 59 (9-10): 16-19.
- Babi, M. Karol. 2018. „Ekumenicznie o ekologii.” *Mariawita* 60 (9-10): 3-4.
- Bartkowski, Bolesław. 1987. *Polskie śpiewy religijne w żywej tradycji: Style i formy*. Kraków: Polskie Wydawnictwo Muzyczne.
- Bończak, Franciszek. 1942. *Śpiewnik Polsko-Narodowego Katolickiego Kościoła*. USA (bez miejsca): Zjednoczone Chóry P.N.K.K.
- Brewiarz eucharystyczny: czyli Święte Officjum ku czci Przenajśw. Sakramentu na wszystkie dni roku rozłożone*. 1923. Płock: przy Świątyni Miłosierdzia i Miłości.
- Brewiarzyk mariawicki: Książka do nabożeństwa dla czcicieli Przenajświętszego Sakramentu*. 1957. Wyd. 5. Płock: Wydawnictwo Staro-Katolickiego Kościoła Mariawitów.

- Brewiarzyk mariawicki: Książka do nabożeństwa dla czcicieli Przenajświętszego Sakramentu.* 1988. Wyd. 6. Płock: Wydawnictwo Staro-Katolickiego Kościoła Mariawitów.
- Brewiarzyk mariawicki: Książka do nabożeństwa dla czcicieli Przenajświętszego Sakramentu.* 2001. Wyd. 7 popr. i rozsz. Płock: Wydawnictwo Staro-Katolickiego Kościoła Mariawitów.
- Brewiarzyk maryawicki: Książeczka do nabożeństwa dla czcicieli Przenajświętszego Sakramentu.* 1916. Wyd. 2. Łódź: Wydawnictwo OO. Maryawitów.
- Dzieło Wielkiego Miłosierdzia dla świata: czyli wypełnienie się Objawienia św. Jana Apostoła na Staro-Katolickim Kościele Maryawitów itd.* 1922. Płock: przy Świątyni Miłosierdzia i Miłości.
- Gołębiowski, Sławomir. 2019. „Korespondencja.” *Mariawita* 10-12: 43.
- Harfa Syjońska.* 1965. Warszawa: Zwiastun.
- Jałosiński, Stanisław. 1984. *Spis pieśni* [odpis]. Łódź: nakład własny.
- Jałosiński, Stanisław, zebr. i oprac. 1993. *Śpiewajcie Panu pieśń nową: Śpiewnik Kościoła Starokatolickiego Mariawitów. Część I.* Łódź: nakład własny.
- Jałosiński, Stanisław, zebr. i oprac. 1994. *Śpiewajcie Panu pieśń nową: Śpiewnik Kościoła Starokatolickiego Mariawitów. Część II.* Łódź: nakład własny.
- Jałosiński, Stanisław, zebr. i oprac. 1994. *Śpiewajcie Panu pieśń nową: Śpiewnik Kościoła Starokatolickiego Mariawitów. Część III.* Łódź: nakład własny.
- Jałosiński, Stanisław. 1999. „Próby reformy liturgicznej a śpiew w Kościele Starokatolickim Mariawitów.” *Praca nad sobą. Aperiodyk Mariawicki* 11: 18-20.
- Jałosiński, Stanisław, i Bartłomiej Słojewski. 2018. „Rozmowa z br. Stanisławem Jałosińskim.” *Mariawita* 1-3: 32-34.
- Jaworska, Pelagia. 2000. „O Mariawickich śpiewnikach z nutami.” *Mariawita* 1-3: 5-8.

- Jaworska, Pelagia, red. 2005. *Gdy idziemy poprzez świat chwalmy Boga, bo Bóg kocha nas*. Płock: Kościół Starokatolicki Mariawitów w RP.
- Kalendarz maryawicki na rok zwyczajny 1911*. 1910. Łódź: Wydawnictwo OO. Maryawitów.
- Kalendarz liturgiczny Kościoła Starokatolickiego Mariawitów*. 2020. Płock: Kościół Starokatolicki Mariawitów w RP.
- Karpiński, Franciszek. 1792. *Pieśni nabożne*. Supraśl: Drukarnia J. K. Mći: XX. Bazylianów.
- „Komunikat biskupów Kościoła Starokatolickiego Mariawitów w RP do kapłanów i ludu mariawickiego.” 2020. Płock, 11 marca. Dostęp: 2021.02.07. <https://www.mariawita.pl/2020/episkopat/index.html>
- Konferencja Episkopatu Polski. 2013. „Apel Kościołów w Polsce o ochronę stworzenia”. *Studia Ecologiae et Bioethicae* 11 (1), 125-128. Dostęp: 2021.02.27. <https://doi.org/10.21697/seb.2013.11.1.08>
- „Korespondencja.” 2002. *Mariawita* 44 (4-9): 44.
- Kowalski, Jan, red. 1907a. „Rozporządzenie.” *Wiadomości. Dodatek do „Maryawity”*, 31 stycznia: 37.
- Kowalski, Jan, red. 1907b. „Pierwsza Kapituła Generalna Księży Maryawitów.” *Wiadomości. Dodatek do „Maryawity”*, 17 października: 329-332.
- Kowalski, Jan, red. 1907c. „Msza Święta po polsku.” *Wiadomości. Dodatek do „Maryawity”*, 19 grudnia: 405.
- Kowalski, Jan, red. 1908. „Msza Polska.” *Wiadomości. Dodatek do „Maryawity”*, 9 kwietnia: 113-115.
- Kowalski, Jan Marya Michał. 1925. *Brewiarzyk Maryawicki: czyli księżeczka adoracyjna*. Płock: przy Świątyni Miłosierdzia i Miłości.
- Kowalski, J.M. Michał. 1926. *Rytuał Maryawicki wraz z katechizmem dla małych dzieci i dla dorosłych*. Płock: przy Świątyni Miłosierdzia i Miłości.
- Kozłowska, Feliksa M. Franciszka. 1922. „Początek Związku Zgromadzenia Kapłanów.” W *Dzieło Wielkiego Miłosierdzia dla świata: czyli*

- wypełnienie się Objawienia św. Jana Apostoła na Staro-Katolickim Kościele Maryawitów etc., 5-33. Płock: przy Świątyni Miłosierdzia i Miłości.
- Krakiewicz, Tomasz, red. 1913. „Miłosierdziem Twojem, Panie.” *Wiadomości Maryawickie*, 19 czerwca: 395.
- Łuczak, Bartosz. 2006. „Liturgia mariawicka – początki i dalszy rozwój.” *Praca nad sobą. Aperiodyk mariawicki* 41: 18-37.
- Mames, M. Daniel, red. 2011. *Gdy idziemy poprzez świat chwalmy Boga, bo Bóg kocha nas*. Wyd. 2 uzupełnione. Płock: Wydawnictwo Kościoła Starokatolickiego Mariawitów.
- Mames, Tomasz Dariusz. 2009. *Mysteria Mysticorum: Szkice z duchowości i historii mariawitów*. Kraków: Nomos.
- Mames, Tomasz Dariusz. 2015. *Oświata Mariawitów w latach 1906-1935*. Warszawa: DiG.
- Mioduszeowski, Michał Marcin. 1838. *Śpiewnik Kościelny: czyli pieśni nabożne z melodyjami etc*. Kraków: Drukarnia Stanisława Gieszkowskiego.
- MRW. 2019. „Płocka modlitwa o ochronę stworzenia 2019.” *Mariawita* 61 (4-9): 22.
- Mszał Eucharystyczny: dla kapłanów maryawitów*, 1929. Płock: przy Świątyni Miłosierdzia i Miłości.
- „Nowe wydanie Brewiarzyka Mariawickiego”. 2001. *Mariawita* 43 (7-9): 8.
- Przedstawiciele Kościołów żyjących w Płocku. 2020. „Oświadczenie.” *Okólnik Kurii Diecezjalnej Płockiej* 31 (7 września): 183.
- „Płockie Ekumeniczne Obchody Święta Stworzenia.” 2017. *Mariawita* 59 (9-10): 8.
- Przysiecki, Wacław (red.). 1939. „Kronika mariawicka: Święcenia Kapłańskie.” *Głos Staro-Katolicki*, 5 lutego: 94.
- Rączkowski, Feliks. 1988. *Śpiewnik parafialny: Śpiewajmy Bogu*. Warszawa: Pax.

- Rybak, Stanisław. 2011. *Mariawityzm: Dzieje i współczesność*. Warszawa: Agencja Wydawnicza CB.
- Siedlecki, Jan. 1895. *Śpiewniczek zawierający pieśni kościelne z melodyjami dla użytku młodzieży szkolnej etc.* Wyd. 4. popr. i powięk. Kraków: nakład XX. Misyonarzy na Kleparzu.
- Siedlecki, Jan. 1928. *Śpiewnik kościelny: z melodyjami na 2 głosy etc.* Opr. Wendelin Świerczek, Bolesław Wallek-Walewski, Wydanie jubileuszowe. Kraków: Księża Misjonarze.
- Sulikowski, Andrzej. 2016. „«Godzinki o Niepokalanym Poczęciu Najświętszej Maryi Panny»: glosy, hipotezy, interpretacje.” *Tematy i konteksty* 6: 254-301.
- Śledziwski, Józef. 1913a. „Muzyka i śpiew u Maryawitów.” *Wiadomości Maryawickie*, 20 lutego: 121-122.
- Śledziwski, Józef. 1913b. „Kilka uwag o śpiewie i muzyce kościelnej.” *Wiadomości Maryawickie*, 25 września: 609-610.
- Szymkiewicz, M. Felicjan. 2018. „Dzieło stworzenia w ujęciu mariawickim.” *Mariawita* 60 (9-10): 9-12.
- Zbiór pieśni religijnych*. 1907. Łódź: Wydawnictwo OO. Maryawitów.
- Zbiór pieśni religijnych*. 1913. Wyd. 2. popr. i uzup. Łódź: Wydawnictwo OO. Maryawitów.
- Wit, Zbigniew. 1980. „Śpiew w liturgii na ziemiach polskich w XIX wieku” W *Studia z dziejów liturgii w Polsce*, red. Waclaw Schenk, tom III, 207-327. Lublin: Wydawnictwo TN KUL.

CHRZEŚCIJAŃSKA AKADEMIA TEOLOGICZNA
w WARSZAWIE

Rok LXIII

Zeszyt 3

ROCZNIK TEOLOGICZNY

WARSZAWA 2021

REDAGUJE KOLEGIUM

dr hab. Jakub Sławik, prof. ChAT – redaktor naczelny

dr hab. Jerzy Ostapczuk, prof. ChAT – zastępca redaktora naczelnego

prof. dr hab. Tadeusz J. Zieliński

dr hab. Borys Przedpełski, prof. ChAT

dr hab. Jerzy Sojka, prof. ChAT – sekretarz redakcji

MIĘDZYKRAJOWA RADA NAUKOWA

JE metropolita prof. dr hab. Sawa (Michał Hrycuniak), ChAT

bp prof. dr hab. Wiktor Wysoczański, ChAT

abp prof. dr hab. Jerzy Pańkowski, ChAT

bp prof. ucz. dr hab. Marcin Hintz, ChAT

prof. dr hab. Atanolij Aleksiejew, Państwowy Uniwersytet w Petersburgu

prof. dr Marcello Garzaniti, Uniwersytet we Florencji

prof. dr hab. Michael Meyer-Blanck, Uniwersytet w Bonn

prof. dr hab. Antoni Mironowicz, Uniwersytet w Białymstoku

prof. dr hab. Wiesław Przyczyna, Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

prof. dr hab. Eugeniusz Sakowicz, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego
w Warszawie

prof. dr hab. Tadeusz Stegner, Uniwersytet Gdański

prof. dr Urs von Arx, Uniwersytet w Bernie

prof. dr hab. Piotr Wilczek, Uniwersytet Warszawski

Redakcja językowa – Kalina Wojciechowska

Skład komputerowy – Jerzy Sojka

W związku z wprowadzaniem równoległej publikacji czasopisma w wersji papierowej i elektronicznej Redakcja „Rocznika Teologicznego” informuje, iż wersją pierwotną jest wersja papierowa.

BWHEBB, BWHEBL, BWTRANSH [Hebrew]; BWGRKL, BWGRKN, and BWGRKI [Greek]

PostScript® Type 1 and TrueType fonts Copyright ©1994-2013 BibleWorks, LLC.

All rights reserved. These Biblical Greek and Hebrew fonts are used with permission and are from BibleWorks (www.bibleworks.com)

ISSN 0239-2550

Wydano nakładem

Wydawnictwa Naukowego ChAT

ul. Broniewskiego 48, 01-771 Warszawa, tel. +48 22 635-68-55

Objętość ark. wyd.: 14,4. Nakład: 100 egz.

Druk: druk-24h.com.pl

ul. Zwycięstwa 10, 15-703 Białystok

SPIS TREŚCI

ARTYKUŁY

- AЛЕКСАНДР ВЛАДИМИРОВИЧ СИЗИКОВ, *Книга Премудрости Иисуса сына Сирахова в церковнославянских и русских переводах*..... 773
- НАДЕЖДА МОРОЗОВА, *К истории экземпляра «Апостола» печати Мамоницей из фондов Академической библиотеки Латвийского университета* 815
- ЮРИЙ ДАНИЛЕЦ, *Институциональные и юрисдикционные коллизии в жизни православной церкви на Подкарпатской Руси (осень 1924 г. – весна 1925 г.)*..... 841
- ADAM MAGRUK, *Obrzęd przekazania ‘depozytu kapłana’ w liturgicznej tradycji Kościoła prawosławnego*..... 883
- СВЕТЛАНА ШУМИЛО, *Виды и способы заимствования из гимнографии в произведениях стиля плетение словес*..... 895
- BARTŁOMIEJ SŁOJEWSKI, *Motyw środowiska naturalnego w repertuarze pieśniowym Kościoła Starokatolickiego Mariawitów w RP*..... 927
- KATARZYNA MIRIAM KACZOROWSKA, *Tikkun Olam in the ecological perspective*..... 961
- ŻAKLINA SKRENTY, *Zjawisko wykluczenia ekologicznego w świetle personalizmu chrześcijańskiego*..... 985
- ELŻBIETA BEDNARZ, *Zagadnienia proekologiczne w edukacji religijnej, z uwzględnieniem tradycji zielonoświątkowej*..... 1007
- MIROSLAW A. MICHALSKI, *Edukacja proekologiczna w nauczaniu religii w Kościele Polskokatolickim*..... 1031
- IZABELA KOCHAN, JOANNA LEWCZUK, ANNA WALCZAK, *Satysfakcja z życia studentów w czasie edukacji zdalnej w Polsce a deklarowana wiara w Boga* 1047
- JOANNA M. ŁUKASIK, NORBERT G. PIKUŁA, KATARZYNA JAGIELSKA, *Religiosity among retired teachers* 1069
- Wykaz autorów 1089

Contents

ARTICLES

ALEKSANDR VLADIMIROVIČ SIZIKOV, <i>The Wisdom of Ben Sira in Slavic and Russian translations</i>	773
NADEŽDA MOROZOVA, <i>To the history of the copy of “Apostolos” published in Mamonichy printing house from the collection of the Academic Library of the University of Latvia</i>	815
ŮRIJ DANILEC, <i>Institutional and Jurisdictional Collisions in the Orthodox Church’s Life in Subcarpathian Rus (Autumn 1924 – Spring 1925)</i>	841
ADAM MAGRUK, <i>The rite of the ‘priest’s deposit’ in the liturgical tradition of the Orthodox Church</i>	883
SVETLANA SHUMIL, <i>Types and methods of borrowing from hymnography in works of the style of weaving words</i>	895
BARTŁOMIEJ SŁOJEWSKI, <i>Environmental Theme in the Hymn Repertoire of the Old Catholic Mariavite Church in the Republic of Poland</i>	927
KATARZYNA MIRIAM KACZOROWSKA, <i>Tikkun Olam in the ecological perspective</i>	961
ŻAKLINA SKRENTY, <i>The Phenomenon of Ecological Exclusion in the Light of Christian Personalism</i>	985
ELŻBIETA BEDNARZ, <i>Pro-ecological concepts in religious education, considering the Pentecostal tradition</i>	1007
MIROSLAW A. MICHALSKI, <i>Pro-environmental education in the teaching of religion in the Polish Catholic Church</i>	1031
IZABELA KOCHAN, JOANNA LEWCZUK, ANNA WALCZAK, <i>Student life satisfaction during remote education in Poland and the declared faith in God</i>	1047
JOANNA M. ŁUKASIK, NORBERT G. PIKUŁA, KATARZYNA JAGIELSKA, <i>Religiosity among retired teachers</i>	1069
List of authors	1089

Wykaz autorów

- Aleksandr Vladimirovič Sizikov**, alexsizikoff@yahoo.co.uk, Saknt-peterburskij Gosudarstvennyi Universitet, Kafedra Bibleistiki, Universitetskaia nab. 7-9-11. Sankt-Peterburg 199034
- Nadežda Morozova**, nadja.moroz@gmail.com, Lietuvių kalbos institutas, P. Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius, Lietuva / Lithuania
- Ūrij Danilec**, jurij.danilec@uzhnu.edu.ua, Užgorods'kij Nacional'nyi Universitet, Pl. Narodnaâ 3, 88000 Uzhorod, Ukraina
- Adam Magruk**, a.magruk@chat.edu.pl, Chrześcijańska Akademia Teologiczna w Warszawie, ul. Władysława Broniewskiego 48, 01-771 Warszawa
- Svetlana Shumilo**, shumilosm@gmail.com, Nacionalnyj Universitet „Černigovskij Kollegium” imeni T. G. Ševčenko. Černigov, ul. Getmana Polubotka 53. 14000 Ukraina
- Bartłomiej Słojewski**, bslojewski000@gmail.com, ul. Tadeusza Kościuszki 88, 05-120 Legionowo
- Katarzyna Kaczorowska**, kkaczorowska@student.chat.edu.pl, Chrześcijańska Akademia Teologiczna w Warszawie, ul. Władysława Broniewskiego 48, 01-771 Warszawa
- Żaklina Skrenty**, zaklina.skrenty@interia.pl, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Wydział Nauk Politycznych i Dziennikarstwa, Zakład Studiów nad Bezpieczeństwem, ul. Uniwersytetu Poznańskiego 5, 61-614 Poznań
- Elżbieta Bednarz**, e.bednarz@chat.edu.pl, Chrześcijańska Akademia Teologiczna w Warszawie, ul. Władysława Broniewskiego 48, 01-771 Warszawa
- Mirosław A. Michalski**, m.michalski@chat.edu.pl, Chrześcijańska Akademia Teologiczna w Warszawie, ul. Władysława Broniewskiego 48, 01-771 Warszawa

Izabela Kochan, i.kochan@chat.edu.pl, Chrześcijańska Akademia Teologiczna
w Warszawie, ul. Władysława Broniewskiego 48, 01-771 Warszawa

Joanna Lewczuk, j.lewczuk@chat.edu.pl, Chrześcijańska Akademia Teologiczna
w Warszawie, ul. Władysława Broniewskiego 48, 01-771 Warszawa

Anna Walczak, a.walczak@chat.edu.pl, Chrześcijańska Akademia Teologiczna
w Warszawie, ul. Władysława Broniewskiego 48, 01-771 Warszawa

Joanna M. Łukasik, joanna.lukasik@up.krakow.pl, Uniwersytet Pedagogiczny
w Krakowie, Centrum Kształcenia Nauczycieli, ul. Ingardena 4, 30-060
Kraków

Norbert G. Piłkuła, norbert.pikula@up.krakow.pl, Uniwersytet Pedagogiczny
w Krakowie, Instytut Spraw Społecznych, os. Stalowe 17, 31-922 Kraków

Katarzyna Jagielska, katarzyna.jagielska@up.krakow.pl, Uniwersytet Pedagogicz-
ny w Krakowie, Instytut Spraw Społecznych, os. Stalowe 17, 31-922 Kraków